

Tietokone- vai tieto- yhteiskunnan historiaa?

Ari T. Manninen: Näin tehtiin Suomesta tietoyhteiskunta. Talentum 2003. 298 s.

■ Tietotekniikan historiasta suomalaisessa yhteiskunnassa ei vielä ole kotimaista yleisteosta, vaikka aiheen tärkeys antaisi olettaa niin. Teemaa kartoittavaa kirjoittelua ja tutkimustakin on kuitenkin tehty jo jonkin verran viime vuosina. Tohtori Ari T. Manninen on 50 vuotta täyttävän Tietotekniikan liiton toimeksiannosta kirjoittanut kaivatun yleisteoksen *Näin tehtiin Suomesta tietoyhteiskunta*. Aikaa projektille annettiin yksi vuosi – valmiin kirjan tuottamisen.

Kirjan lähtökohdaksi on otettu oletus, että nykyinen Suomi on tietoyhteiskunta. Tuota tilaa tai käsitettä ei kirjassa pohdita vaan lähdetään selvittämään miten tähän tultiin. Manninen aloittaa listamalla tietojenkäsittelyn tekniikan murrokset reikäkorttikoneista mobiiliteknologiaan. Seuraavaksi hän kuvaa alan yhdistystoiminnan (Tietotekniikan liiton, silloisen Reikäkorttiyhdistyksen) alun 1950-luvulla, ensimmäisten tietokoneiden hankinnan 1950-luvun lopussa ja tärkeiden toimijoiden synnyn 1960-luvun alussa. Lisäksi käsitellään alan opetuksen ratkaisut 1980-luvun lopulle esti. Tämän ”perustan” jäl-

keen Manninen kertoo erilaisen koneiden käyttönotosta ja käytöstä aina 1920-luvulta 1990-luvulle. Konekannan tarkastelu päättyy mikrotietokoneiden leviämiseen. 1990-lukua verkkoineen teos ei enää kata. Kirjassa keskitytäänkin ajanjaksoon 1950-luvulta 1990-luvun alkuun.

Manninen esittelee erillisissä luvuissa tietotekniikan soveltamista muutamilla elinkeinoelämän aloilla: pankeissa ja kaupoissa sekä vakuutussektorilla. Oman lukunsa saa myös Kansaneläkelaitos ja tietotekniikka liikenteen palveluksessa. Valtiota tietotekniikan käyttäjänä ja alan kehityksen ohjaajana käydään läpi kahdessa luvussa, joissa on mukana myös tietoa alan työvoiman kehityksestä. Lopuksi Manninen pohtii tietotekniikan kehittämistyötä Suomessa ja erittelee sen menestystekijöitä. Kirjan päättää hakemisto.

Manninen on saanut tukeaa alan sisäpiiriltä lähdeytössään. Hän on voinut käyttää esimerkiksi julkaisemattomia, yritysten sisäisiä (historia)kirjoituksia. Lisäksi hänen käytössään on ollut Tietotekniikan liiton vuonna 1982 tekemän historia-kyselyn vastaukset. Kirjoittaja on haastatellut atk-vaikuttajia.

Toisaalta tutkija on urautunut jo monesti tallatuille muistin poluille. Kriittisen etäisyyden ottaminen atk-alan sisäpiirin näkemyksiin historian kulukselta ei onnistu käden käänteessä. Perinteen vaikutus näkyy esimerkiksi kirjan näkökulmassa, joka on vahvasti johdon katsantotapa. Käyttäjät ja muut pienemmät tekijät pääsevät niukasti esille. Mukana on myös melkoisesti turhan

teknistä kertomusta kaupan ja vakuutusalan hardware-ratkaisuista, mikä on toki tärkeää, mutta jonka ns. tavallinen lukija ei soisi hallitsevan tekstiä. Positiivista on, että Manninen ei kuitenkaan unohda kehityksen nurjakaan puolia ja esittelee kiistanalaisissa kysymyksissä yleensä molempien osapuolten näkökannat.

Manninen on ehtinyt tehdä kirjaa varten varsin rajallisesti uutta tutkimusta, joten hän on yhdistellyt jo tehtyä. Melkoisen kritiikittä hän käyttää joitakin haastatteluja ja historiantutkimuksellisesti keveitä kirjoituksia. Toki paikoitellen lähdekritiikki on hyvällä tasolla, mutta ei suinkaan läpi teoksen. Suhtaudun varsin kriittisesti Mannisen esipuheessaan erityisesti kiittämään Martti Tienarin (1993) toimittamaan kirjaan. Se on arvokas ja monipuolinen lähde teos mutta ei tutkimusta vaan monin paikoin muistiin perustuvaa tekstiä. Johtopäätöksenä on, että Mannisen esitys ei ole kauttaaltaan luotettavaa.

Mannisen ajatukset 1950-lukua koskien muistuttavat monin paikoin oman julkaisemattoman lisensiaatintutkimukseni tuloksia. Siihen löytyy kuitenkin vain pari viittausta. Lähdeluettelon perusteella kirjoittaja ei tunne kotimaista, jo suhteellisen laajaa tietotekniikan historian artikkelituotantoa lainkaan. Ulkomaista kirjallisuutta on käytetty minimaalisesti. Kirjoitusprosessin kireän aikataulun huomaa kirjoitusvirheiden suuresta määrästä. Ku-

vitusta kirjassa on riittävästi, vaikka osa otoksista on painettu turhan pieniksi.

Loppuun kirjoittaja on koonnut ajatuksia tietotekniikan menestystekijöistä Suomessa. Odotettavasti teoksen tilaajalle annetaan selityksessä tärkeä rooli, mutta Manninen kokoaa hyvin muitakin eritasoisia selittäviä tekijöitä. Uskottavuutta tosin hieman häiritsee kirjoittajan kielenkäyttö: hän esimerkiksi kirjoittaa epä-määräisesti ”yhteiskunnasta” ikään kuin omana toimijanaan (s. 262). Vertailukohtana toimii matkapuhelinala, jonka kehitystä Manninen tutki väitöskirjassaan. Yksi lopun virkistävä viesti on, että suomalaiset eivät toki olleet kehityksen kärjessä tietotekniikan saralla, kun tietokoneita alunperin otettiin käyttöön vaan pikemminkin konservatiivisia suunnitelmissaan.

Omaperäisesti kirjoittaja korostaa Suomessa tehdyn oikean suuntaratkaisun, kun elektroniikkateollisuutta ei lähdetty kehittämään valtiojohtoisesti 1970-luvun lopulla. Tuo ”valtiososialistinen” kehitysuunta olisi hänestä ”täysin varmasti” estänyt elektroniikkateollisuuden nousun. Mielestäni lukija joutuu tässä lii-kaa vain uskomaan poliittista väriä vilauttavaan kirjoittajaan, koska tuossa selityksessä viitattuja 1970-luvun lopun tapahtumia ja yksityisen sektorin tärkeitä toimijoita (esim. Nokia) ei ole aiemmin kirjassa esitelty riittävästi moisten johtopäätösten vetämiseen.

Hyviä selityksiä sen sijaan ovat maan edullinen sijainti Ruotsin vieressä, henkinen tarve pysyä kehityksessä mukana ja monenlainen yhteistyö. Epäilemättä lista ei ole läheskään täydellinen, mutta sitä ei tietotekniikan historian tutkimuksen tässä vaiheessa voi odottaakaan. Kirjoittajan puolustukseksi onkin todettava, että alan kehitys lukuisine toimijoineen on ollut niin monimutkainen, ettei ole ihme, että useat asiat tulevat kirjassa esiin monessa kohdin ja että toimijoiden ja asioiden kaikkia vuorovaikutussuhteita ei ole kyetty jäsentämään olemassaolevan tutkimuksen ohuuden vuoksi.

Parasta kirjassa on 1950–1960-luvun taitteen monipuolinen kuvaus eli siirtymä reikäkorttikoneista tietokoneisiin, josta jo on tutkimusta. Hyvää on niin ikään Mannisen pyrkimys kirjoittaa valtion kahtalaisesta roolista tietotekniikan käyttäjänä ja kehityksen ohjaajana aina 1990-luvulle asti. Asioiden nopeasta läpikäynnistä huolimatta teksti toimii sopivana johdatuksena aiheeseen.

On toki hienoa, että Tietotekniikan liitto päätti teettää historiateoksen juhlavuotensa kunniaksi. Toivottavasti liiton johto oppi jotakin myös historiantutkimuksesta tulevien projektien varalle. Pahoin pelkään, että tällä kertaa ei tullut ymmärrettävää yleistystä kaikelle kansalle vaan ensisijaisesti tietokoneyhteiskunnan kuvaus tietotekniikan (vanhemmille) ammattilaisille.

Petri Paju